

УДК 341.6:341.3

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.4.9>

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНТИНГЕНТІВ

Барінов А.О.,
аспірант

Міжрегіональної академії управління персоналом

ORCID: 0009-0000-9311-3108

e-mail: barinov.artem@gmail.com

Барінов А.О. Проблеми міжнародно-правової відповідальності міжнародних військових контингентів.

Статтю присвячено комплексному дослідженню актуальних проблем міжнародно-правової відповідальності у контексті діяльності міжнародних військових контингентів. Проаналізовано сучасні підходи до визначення суб'єктів відповідальності за міжнародно-протиправні діяння, вчинені у межах багатонаціональних військових операцій. Особливу увагу приділено співвідношенню відповідальності держав і міжнародних організацій, а також визначенню критеріїв юридичного приписування поведінки у складних багаторівневих правовідносинах. Розглянуто положення Проекту статей про відповідальність міжнародних організацій, розробленого Комісією міжнародного права, як основи сучасного нормативного регулювання у цій сфері. Визначено ключові елементи міжнародно-протиправного діяння міжнародної організації, а також проаналізовано особливості віднесення поведінки органів і агентів міжнародних організацій. Особливу увагу приділено критерію ефективного контролю як основному інструменту встановлення належності поведінки, а також альтернативним підходам, що застосовуються у міжнародній судовій практиці. Досліджено практику міжнародних судових інституцій, зокрема підходи до визначення відповідальності у справах, пов'язаних із діяльністю міжнародних військових контингентів. Виявлено відсутність єдиного підходу до розмежування відповідальності між державами та міжнародними організаціями, що зумовлює правову невизначеність і створює ризики уникнення відповідальності.

Обґрунтовано доцільність застосування концепції множинного юридичного приписування поведінки як більш адекватної сучасним умовам здійснення міжнародних військових операцій. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення міжнародно-правового регулювання у цій сфері шляхом уточнення критеріїв відповідальності та забезпечення ефективних механізмів її реалізації. Підкреслено значення розвитку цього інституту для забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права, захисту прав людини та утвердження принципу верховенства міжнародного права.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, міжнародні військові контингенти, міжнародні організації, іноземні військові бази, ефективний контроль, міжнародне гуманітарне право, права людини, міжнародні військові операції.

Barinov A.O. Problems of international legal responsibility of international military contingents.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the problems of international legal responsibility in the context of the activities of international military contingents. It examines contemporary approaches to determining the subjects of responsibility for internationally wrongful acts committed within multinational military operations. Particular attention is paid to the correlation between the responsibility of States and international organizations, as well as to the criteria for the legal attribution of conduct in complex multi-level legal relationships. The provisions of the Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, developed by the International Law Commission, are analyzed as the foundation of the modern regulatory framework in this field. The key elements of an internationally wrongful act of an international organization are identified, and the peculiarities of attributing the conduct of organs and agents of international organizations are examined. Special emphasis is placed on the "effective control" test as the principal criterion for determining attribution, as well as on alternative approaches reflected in international judicial practice. The article also explores

the case-law of international judicial bodies concerning responsibility in the context of international military contingents. It reveals the absence of a unified approach to the allocation of responsibility between States and international organizations, which contributes to legal uncertainty and creates risks of impunity.

The study substantiates the relevance of the concept of multiple attribution of conduct as a more adequate response to the realities of contemporary international military operations. The author concludes that there is a need for further development of international legal regulation in this sphere, including the clarification of attribution criteria and the establishment of effective accountability mechanisms. The importance of strengthening this legal framework is emphasized in order to ensure compliance with international humanitarian law, protect human rights, and uphold the rule of international law.

Key words: international legal responsibility, international military contingents, international organizations, foreign military bases, effective control, international humanitarian law, human rights, international military operations.

Постановка проблеми. На сучасному етапі міжнародні військові контингенти є інструментом реагування на збройні конфлікти, підтримання миру і безпеки. Миротворчі операції, стабілізаційні місії й інші форми колективного застосування сили стали невід'ємним інструментом реакції міжнародної спільноти на кризи у різних регіонах. Водночас активізація таких контингентів супроводжується появою нових викликів, серед яких проблема їх відповідальності за міжнародно-протиправні діяння. Збройні конфлікти у колишній Югославії, Іраку, Афганістані, Лівії, Малі й Косові засвідчують, що участь міжнародних військових сил нерідко пов'язана з порушенням міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини. Йдеться про перевищення повноважень, неналежне застосування сили, порушення прав цивільного населення, інші протиправні дії, що переважно залишаються без належної правової оцінки, ефективного механізму притягнення винних до відповідальності.

Однією з причин цього є складна правова природа міжнародних військових контингентів, що функціонують на перетині юрисдикцій держав і міжнародних організацій. Подвійна інституційна належність створює ситуації, коли складно встановити належного адресата міжнародно-правових вимог, формується тенденція до безкарності, коли порушення міжнародного права не передбачають належних юридичних наслідків. Це посилює фрагментарність міжнародно-правового регулювання; відсутня цілісна модель розмежування відповідальності держав і міжнародних організацій; єдині підходи у судовій практиці. Тому виникла потреба формування ефективних механізмів притягнення до відповідальності у контексті діяльності міжнародних військових сил, що є значущим для утвердження верховенства міжнародного права, контролю за діяльністю міжнародних військових контингентів, запобігання порушенням прав людини. Актуальність статті зумовлена і сучасними війнами, гібридними загрозами і багаторівневим міжнародним втручанням, а питання відповідальності набуває особливе значення як гарантії дотримання міжнародного права тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій і держав у контексті діяльності міжнародних військових сил є предметом уваги науковців у сучасній міжнародно-правовій доктрині. Відзначимо внесок Войціховського А.[1], Буткевич О., Буроменського М., Мицика В.[2], Задорожного О.[3], Пронюк Н. [4], Камінської Н., Щербань Є.[5], Нуруллаєва І. й ін. [6]. Вони звертають увагу на співвідношення відповідальності згаданих суб'єктів, зокрема за участь у військових операціях, здійснюваних під їх егідою, розмежування відповідальності, застосування кейс-орієнтованих і порівняльних підходів для виявлення прогалів правового регулювання. Попри це, сучасні наукові розвідки підтверджують необхідність належного вивчення зазначеної проблематики.

Отже, **метою цієї статті** є комплексне дослідження міжнародно-правової відповідальності у контексті діяльності міжнародних військових сил, зокрема визначення особливостей притягнення до відповідальності міжнародних організацій і держав за міжнародно-протиправні діяння, вчинені у межах багатонаціональних військових операцій. Це передбачає аналіз співвідношення відповідальності держав і міжнародних організацій, а також на виявленні проблем і прогалів у чинному міжнародно-правовому регулюванні.

Методологічну основу становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких забезпечило комплексний аналіз міжнародно-правової відповідальності у контексті діяльності міжнародних військових сил. Зокрема, використано діалектичний

метод, що дозволив дослідити динаміку підходів до відповідальності міжнародних організацій і держав; формально-юридичний (догматичний) – для аналізу норм міжнародного права, з'ясування змісту ключових правових категорій: міжнародно-протиправне діяння, юридичне приписування поведінки, міжнародно-правова відповідальність. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити різні підходи до визначення відповідальності у практиці міжнародних судових органів; системний метод – розкриття відповідальності як цілісного правового інституту у взаємозв'язку з інститутами й галузями міжнародного права; методи узагальнення і правового моделювання дозволили сформулювати висновки про перспективи удосконалення механізмів міжнародно-правової відповідальності у досліджуваній сфері. Застосування комплексного, порівняльно-правового і системного підходів важливо для всебічного дослідження міжнародно-правової відповідальності у сфері діяльності міжнародних військових сил, аналізу міжнародно-правового регулювання й виявлення прогалин і тенденцій розвитку, а також формулювання висновків і пропозицій з вдосконалення відповідних правових механізмів.

Виклад основного матеріалу. Центральне місце у сучасній міжнародно-правовій доктрині посідає проблема міжнародно-правової відповідальності за протиправні діяння, вчинені міжнародними військовими силами. Актуальність цієї проблематики зумовлена зростанням ролі багатонаціональних військових контингентів у підтриманні міжнародного миру і безпеки, зокрема в межах миротворчих операцій, стабілізаційних місій та інших форм колективного реагування на загрози міжнародній безпеці.

У загальному вигляді в міжнародному праві утвердилася позиція, відповідно до якої міжнародні організації, наділені міжнародною правосуб'єктністю, виступають самостійними суб'єктами міжнародного права, здатними набувати прав і обов'язків, а також нести міжнародно-правову відповідальність у разі порушення покладених на них зобов'язань. Відповідальність таких організацій настає у випадках, коли протиправна поведінка може бути юридично віднесена (атрибутована) до них як до суб'єкта міжнародного права [8, с. 115].

Разом з тим особливу складність становить визначення того, як саме здійснюється юридичне приписування поведінки міжнародних військових сил. Це пояснюється їх змішаною (гібридною) природою: такі сили формуються з національних контингентів держав, що зберігають елементи власної юрисдикції та підпорядкування, але водночас діють у межах мандату і під оперативним керівництвом міжнародної організації. У результаті виникає колізія між потенційною відповідальністю держави, що направила контингент, і міжнародної організації, яка здійснює загальне керівництво операцією.

Важливим кроком у врегулюванні цього питання стало прийняття у 2011 році Проекту статей про відповідальність міжнародних організацій Комісією міжнародного права ООН. З огляду на значення зазначеного документа для формування сучасного підходу до міжнародно-правової відповідальності, доцільно розглянути його ключові положення більш детально. Так, важливе значення мають насамперед положення, які визначають сферу застосування відповідних норм і зміст ключових понять. Передусім, зазначені положення охоплюють питання міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій у разі вчинення ними міжнародно-протиправних діянь. Йдеться про ситуації, коли поведінка, що може бути юридично приписана міжнародній організації, становить порушення її міжнародно-правових зобов'язань. Водночас відповідні норми не обмежуються лише відповідальністю міжнародних організацій. Вони поширюються і на випадки міжнародно-правової відповідальності держав, якщо протиправна поведінка пов'язана з діяльністю міжнародної організації. Це дозволяє охопити складні ситуації, у яких дії держави та міжнародної організації є взаємопов'язаними, зокрема у контексті спільних операцій або делегування повноважень [10].

З метою забезпечення єдності тлумачення у відповідних положеннях Проекту розкривається зміст основних термінів. Так, міжнародною організацією слід розуміти інституційне утворення, засноване на підставі міжнародного договору або іншого акту, що регулюється міжнародним правом, і наділене власною міжнародною правосуб'єктністю. При цьому членський склад таких організацій може включати як держави, так й інші суб'єкти, якщо це передбачено їх установчими документами. Поняття правил організації охоплює її установчі акти, а також рішення, резолюції, інші нормативні чи індивідуальні акти, прийняті на їх основі. Важливу роль відіграє також установлена практика діяльності організації, яка виступає додатковим джерелом регулювання її функціонування.

При цьому органом міжнародної організації визнається будь-яка особа або утворення, яке відповідно до внутрішніх норм організації має відповідний статус та уповноважене діяти від її імені. Водночас поняття агента міжнародної організації є ширшим і охоплює не лише формально визначені органи, але й інших суб'єктів – посадових осіб, фізичних чи юридичних осіб або утворення, які залучаються організацією до виконання її функцій. Саме через таких агентів міжнародна організація фактично реалізує свою діяльність, що має принципове значення для визначення питань атрибуції поведінки та, відповідно, міжнародно-правової відповідальності [12, с. 168].

Наступний логічний етап аналізу – визначення змісту міжнародно-протиправного діяння міжнародної організації. У системі норм Проекту статей Комісії міжнародного права про відповідальність міжнародних організацій ключове місце займають положення, що визначають поняття міжнародно-протиправного діяння та його елементи. За загальними принципами права будь-яке міжнародно-протиправне діяння, вчинене міжнародною організацією, тягне за собою притягнення її до міжнародно-правової відповідальності. Цей підхід відображає фундаментальний принцип, за яким жодне порушення міжнародно-правових зобов'язань не може залишатися без належних правових наслідків.

Для встановлення факту міжнародно-протиправного діяння необхідною є наявність сукупності визначених юридичних елементів. Передусім, йдеться про поведінку у формі дії або бездіяльності, яка має бути приписана міжнародній організації відповідно до норм міжнародного права. Іншими словами, така поведінка повинна розглядатися як здійснена саме цією організацією через її органи, агентів або інші уповноважені суб'єкти [11, с. 1142].

Другим обов'язковим елементом є наявність порушення міжнародного зобов'язання, допущене відповідною організацією. Це означає, що така поведінка повинна суперечити нормам міжнародного права, що є обов'язковими для цієї організації, незалежно від їх джерела – чи то міжнародний договір, звичай чи інші форми міжнародно-правового регулювання.

Важливо підкреслити, що визначення того, чи є певне діяння міжнародно-протиправним, здійснюється виключно на підставі міжнародного права. Отже, кваліфікація поведінки міжнародної організації не може залежати від положень внутрішнього права окремих держав або внутрішніх актів самої організації, якщо вони суперечать міжнародно-правовим стандартам. Це забезпечує єдність підходів до встановлення відповідальності, гарантує пріоритет норм міжнародного права у відповідній сфері.

У системі міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій визначальне значення має встановлення належності поведінки певному суб'єкту міжнародного права. У вітчизняній юридичній термінології найбільш коректним відповідником поняття *attribution* є категорія «віднесення поведінки» або «юридичне приписування поведінки», що відображає процес встановлення зв'язку між конкретними діями та відповідною міжнародною організацією.

Загальне правило передбачає, що поведінка органів або агентів міжнародної організації, яка здійснюється в межах виконання їх функцій, розглядається як дія самої організації у розумінні міжнародного права. При цьому не має значення, яке саме місце відповідний орган або агент займає в ієрархії організації, вирішальним є факт здійснення ними функцій, покладених на них у межах організаційної структури. Визначення обсягу таких функцій здійснюється на підставі внутрішніх норм організації, включаючи її установчі акти, рішення та усталену практику.

Особливе місце посідають ситуації, коли органи держави або органи чи агенти однієї міжнародної організації передаються у розпорядження іншої міжнародної організації. У таких випадках поведінка відповідних суб'єктів може визнаватися дією тієї організації, якій вони були передані, за умови, що вона здійснює ефективний контроль над їх діяльністю. Саме критерій ефективного контролю виступає ключовим інструментом для визначення того, кому саме має бути юридично приписана відповідна поведінка [13, с. 74].

Водночас у міжнародному праві навіть перевищення повноважень чи відхилення від отриманих інструкцій не звільняє міжнародну організацію від відповідальності. Якщо орган або агент діє офіційно і в межах загальних функцій організації, його поведінка розглядається як належна організації, незалежно від порушення внутрішніх обмежень чи інструкцій. Передбачено можливість визнання поведінки актом міжнародної організації у випадках, коли вона первісно не підпадає під критерій юридичного приписування. Якщо організація прямо визнає відповідну поведінку як власну і приймає її наслідки, така поведінка набуває статусу дії цієї організації у міжнародно-правовому сенсі. Це положення відображає гнучкість механізму встановлення

відповідальності, дозволяє враховувати фактичну волю організації про прийняття наслідків певних дій.

Вбачається, що віднесення поведінки до міжнародної організації саме по собі не виключає можливості настання міжнародно-правової відповідальності держави, зокрема тієї, що надала військовий контингент. У сучасному міжнародному праві більшого визнання набуває підхід, відповідно до якого одна й та сама поведінка може одночасно бути юридично приписана як міжнародній організації, так і державі, якщо обидва суб'єкти здійснюють контроль над відповідними діями. Особливо це характерно для ситуацій, коли рішення про здійснення певної діяльності ухвалюється спільно. Держава також може нести відповідальність за власні дії, пов'язані з міжнародно-протиправним діянням міжнародної організації. Водночас питання щодо умов виникнення такої відповідальності, а також можливості покладення відповідальності на державу за поведінку організації, яка формально не є їй приписаною, залишається дискусійним у доктрині міжнародного права [8].

Практичне значення наведених теоретичних положень виразно проявляється у міжнародній судовій практиці, де питання юридичного приписування поведінки і розмежування відповідальності держав і міжнародних організацій набувають конкретного змісту. Аналіз відповідних справ дозволяє виявити існуючі підходи й суперечності у застосуванні зазначених принципів. Показовим є розгляд справ про законність застосування сили, ініційованих Сербією і Чорногорією, у яких ряд держав-членів НАТО були звинувачені у відповідальності за бомбардування території Сербії та Косова під час операції Allied Force. Позивач обґрунтовував позицію тим, що всі військові дії інтегрованої військової структури Альянсу перебувають під безпосереднім, постійним й ефективним контролем Північноатлантичної ради, яка ухвалює рішення консенсусом. Відтак, на думку заявника, відповідні дії мали бути віднесені до всіх держав-членів організації. Водночас позиції держав-відповідачів не були однорідними: частина з них наполягала на тому, що відповідна поведінка має розглядатися як така, що належить самій Організації, а не окремим державам, тоді як інші учасники процесу не висували подібних аргументів, що свідчить про відсутність усталеного підходу у практиці.

Подальший розвиток цієї проблематики відобразився у практиці Європейського суду з прав людини, який, починаючи з рішення щодо прийнятності у справах *Behrami ma Saramati*, дійшов висновку про необхідність віднесення поведінки Місії ООН у Косові та міжнародних сил під егідою Організації Північноатлантичного договору виключно до ООН. При цьому Суд застосував критерій остаточних повноважень і контролю, що відрізняється від критерію ефективного контролю, запропонованого Комісією міжнародного права [7]. Проте у доктрині міжнародного права не існує повної одностайності щодо абсолютності застосування критерію ефективного контролю. У ряді випадків, особливо коли держава зберігає значний вплив на свій військовий контингент (наприклад, щодо дисципліни, кримінальної юрисдикції, оперативних обмежень), можливе паралельне або розподілене приписування поведінки державі й міжнародній організації. Це породжує концепцію подвійної або множинної атрибуції, яка все більше обговорюється у міжнародно-правовій доктрині.

До наведеного слід додати, що у рішенні Європейський суд з прав людини фактично сформулював підхід, за яким визначальним є не формальний зв'язок військового контингенту з державою, а характер міжнародного мандату та інституційний контроль над операцією. Суд підкреслив, що операції в Косові здійснювалися в межах системи колективної безпеки, створеної під егідою ООН, а отже, мають розглядатися як діяльність саме цієї організації. Водночас Суд наголосив на особливій ролі Ради Безпеки як органу, що наділений головною відповідальністю за підтримання міжнародного миру і безпеки, і саме через це зберігає вирішальний контроль над відповідними місіями. Такий підхід дозволив Європейському суду з прав людини дійти висновку про відсутність юрисдикції щодо розгляду скарг проти держав-учасниць, навіть якщо їхні військові контингенти безпосередньо брали участь у відповідних діях.

Такий висновок викликав значну критику у науковій літературі, оскільки він фактично звужує можливості притягнення держав до відповідальності за порушення прав людини у межах міжнародних операцій і створює ризик виникнення так званого вакууму відповідальності. Такий підхід не отримав широкої підтримки у міжнародно-правовій доктрині, де переважає гнучкий підхід, що допускає можливість множинного віднесення поведінки і паралельної відповідальності кількох суб'єктів міжнародного права [9, с. 52]. Це підтверджує складність і невизначеність правового

регулювання відповідальності у сфері діяльності міжнародних військових сил, подальшого розвитку відповідних норм.

Висновки. Міжнародно-правова відповідальність у контексті діяльності міжнародних військових сил є складним і багатовимірним інститутом сучасного міжнародного права, що перебуває на стадії активного формування. Ключова проблема зводиться до встановлення суб'єкта, якому має бути юридично приписана відповідна поведінка. Гібридний характер міжнародних військових сил, які відзначаються національним і міжнародним підпорядкуванням, зумовлює появу колізій між відповідальністю держав і міжнародних організацій. У цьому контексті особливе значення набуває критерій ефективного контролю, закріплений у Проекті статей про відповідальність міжнародних організацій Комісії міжнародного права, що є базовим інструментом для визначення належності поведінки. Однак аналіз міжнародної судової практики свідчить про відсутність єдиного підходу до вирішення зазначеної проблеми, зокрема, практика ЄСПЛ демонструє застосування альтернативного критерію остаточних повноважень і контролю, що призводить до виключного віднесення поведінки міжнародній організації та відповідно звуження можливостей притягнення держав до відповідальності. Цей підхід зазнає обґрунтованої критики у науковій доктрині у зв'язку з ризиком формування вакууму відповідальності.

Сучасний розвиток міжнародного права характеризує тенденція до визнання можливості множинного (паралельного) юридичного приписування поведінки, за якого відповідальність може одночасно покладатися на міжнародну організацію і державу. Це відображає реальну природу міжнародних військових операцій, сприяє підвищенню ефективності механізмів міжнародно-правової відповідальності. Отже, перспективи вдосконалення правового регулювання у цій сфері пов'язані з необхідністю подальшої конкретизації критеріїв юридичного приписування поведінки, узгодження підходів міжнародних судових інституцій та закріплення механізмів, що унеможливають уникнення відповідальності у випадках складної багаторівневої участі суб'єктів міжнародного права. Важливим напрямом також є розвиток практики застосування норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини у діяльності міжнародних військових контингентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник. Харків, 2020. 544 с.
2. Міжнародне публічне право: підруч. у 2 т./ за ред. В.В. Мицика. Харків: Право, 2019. Т. 1: Основи теорії. 2019. 416 с.
3. Задорожній О.В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: моногр. Київ, 2015. 712 с.
4. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. К.: КНТ, 2010. 280 с.
5. Kaminska N.V., Shcherban I.V. Implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court: historical, theoretical & practical aspects. K., 2023. 220 p.
6. Nurullaiev I., M. Stadnyk, S. Chekhovych. The Factors of Constitutional Support for the Rule of Law in the System of Public Authorities. Wseas transactions on environment and development. №18, 2022 P.182-190. DOI: 10.37394/232015.2022.18.20.
7. Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway, Applications Nos. 71412/01 and 78166/01. Judgment (decision on admissibility) of the European Court of Human Rights of 2 May 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-80830%22%5D%7D>.
8. Nollkaemper A., J.d'Aspremont, C.Ahlborn, Boutin B. Guiding Principles on Shared Responsibility in International Law. European Journal of International Law 2020, 31(1):15-72 DOI: 10.1093/ejil/chaa017.
9. Crawford J. Brownlie's principles of public international law. 9th ed. Oxford: Oxford University Press, 2019. 872 p.
10. International Law Commission. Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries. New York: United Nations, 2011. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_11_2011.pdf.
11. Klabbbers J. The responsibility of international organizations for failing to act. European Journal of International Law. 2017. Vol. 28, №4. P. 1133–1161. URL: <https://academic.oup.com/ejil/article/28/4/1133/4866310>.

12. Möldner M. Responsibility of international organizations: Introducing the ILC's DARIO. Max Planck Yearbook of United Nations Law. 2012. Vol. 16. P. 161–202. URL: https://www.mpil.de/files/pdf4/mpunyb_06_Moeldner_161.pdf.
13. Nollkaemper A., Plakokefalos I. (eds.). Principles of shared responsibility in international law: An appraisal of the state of the art. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 422 p.
14. Shaw M.N. International law. 9th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 1088 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 01.04.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Барінов А.О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0